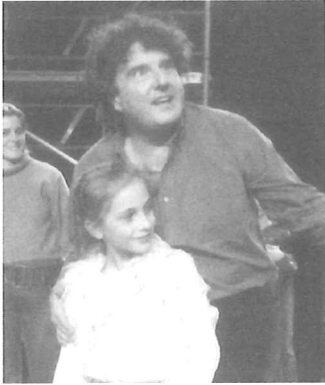

MATTHIJS RÜMKE

Een realist die het onmogelijke zoekt

MATTHIJS RÜMKE

Toen Matthijs Rümke in 2001 de *Driestuiversopera* (Brecht/Weill) regisseerde bij het Noord Nederlands Toneel in Groningen, nam hij een aantal beslissingen die cruciaal waren voor de voorstelling en die tekenend zijn voor Rümkes oeuvre: een cast van vrijwel uitsluitend cabaretiers en kleinkunstenaars, een maagdelijk wit decor dat naar niks verwees, een loopplank die de zaal inliep, en een door de acteurs bediende lichtkrant voor geïmproviseerd commentaar. In al die maatregelen werd de maat van deze grote zaalvoorstelling teruggebracht tot kleinschalige proporties: performers die zich soepel bewegen in een neutrale omgeving, die veel improviseren, het zichzelf en de medespelers niet gemakkelijk maken, geen 'vierde wand' hanteren en die op het publiek inspelen. Tijdens het repeteren verwees Rümke veelvuldig naar het acteren van Maatschappij Discordia (de groep waar hij als acteur korte tijd deel van uitmaakte): een permanent discours met het publiek; de voorstelling is een voorstel hoe het materiaal op dat bepaald moment, op die avond kan aangepakt worden; de acteur verdwijnt niet achter of in

het personage, kernopdracht is: *zijn* op de speelvloer. De tintelfrisse vertaling van Koos Terpstra (scènes) en Han Römer (liederen) deed de rest. De voorstelling werd een snijdend commentaar op de onhebbelijkheden van de derde-millennium-mens, de acteurs/zangers waren op de speelvloer permanent in gevecht met elkaar, de stof en het orkest. De Groningse *Driestuiversopera* werd een groot succes.

Matthijs Rümke (1954) begon als acteur bij de internationale theaterformatie KISS. Hij was jarenlang regisseur bij de Noord-Nederlandse theaterwerkplaats De Voorziening, waar hij grootschalige spektakelstukken maakte. Rümke brak in de jaren negentig van de vorige eeuw ook door als regisseur van intiemere voorstellingen. In de tweede helft van dat decennium werd hij artistiek leider van de jeugdtheatergroep Artemis in Den Bosch. Hij drukte zijn eigen stempel op het repertoire van deze groep door middel van een aantal eigenzinnige projecten. Artemis reisde in het seizoen 2001-2002 bijvoorbeeld rond met *De Theaterkeuken*: het gezelschap 'veroverde' steeds een weekend lang een schouwburg met een keten van voorstellingen voor alle leeftijden (van 3 tot 18). Voor dit project schreven Gerardjan Rijnders en Koos Terpstra hun eerste jeugdtheaterteksten. In het jaar waarin Joop van den Ende met zijn ambitieuze (en goeddeels mislukte) musical *De Drie Musketers* op de proppen kwam, zette Rümke een eigen versie van dit Dumas-epos neer als een familievoorstelling, op een tekst van de Noord-Nederlandse

schrijver Bouke Oldenhof, waarmee hij al eerder had samengewerkt. En hij ontdekte in Den Bosch, de standplaats van Artemis, een aantal industriële locaties die hij gretig bespeelde. Het publiek kon zich in een project als *Katharina Katharina en het ganzenbord* (op een tekst van Heleen Verburg) vergapen aan podia met een ongekende diepte (tientallen meters), waar zich een samenwerking ontspoon tussen professionele spelers en figuranten, een feeëriek belichting en eenvoudige, snel bewegende decorstukken in felle, primaire kleuren. De grote speelvloeren hadden zonder uitzondering de basiskleur waar Rümke klaarblijkelijk verzot op is: het maagdelijke wit, van de onschuld en het ongeduld en vooral, van wat nog niet is ingevuld. In 2005 wacht hem een nieuw avontuur: hij werd benoemd tot opvolger van Johan Simons, als artistiek directeur van het Zuidelijk Toneel/Hollandia, dat bij Rümkes aantreden (augustus 2005) weer 'gewoon' Zuidelijk Toneel zal gaan heten.

Rümke voelt zich erg thuis bij de drieslag die Koos Terpstra tot het motto van het Noord Nederlands Toneel heeft gemaakt: de drie a's van 'anarchie', 'adrenaline' en 'amusement'. Hij is overigens helemaal geen populist, net zomin als Terpstra. Hij is wel doordrongen van het besef dat belangstelling voor toneel geen vanzelfsprekendheid is. Toneel is, zoals Peter Brook in 1968 al schreef in *The Empty Space*, zelfs een ongewenste kunstvorm. De makers zullen voor hun lege ruimte moeten knokken en dienen daarbij gemakkelijke truuks achterwege te laten. Die worden immers snel doorzien. Oh's en ah's bij grandioze ruimten, verleidelijke choreografieën, betoverende misen-scènes, bizarre kostuums en verrassende acteursbezettingen mogen er wat Rümke betreft best zijn –graag zelfs–, maar de vertel-

lingen die met die middelen worden gemaakt moeten wel ergens over gaan. Rümke is tegelijkertijd verhalenverteller en tovenaer. En graag ook nog boodschapper van ongemakkelijk nieuws. Met uiterlijk vertoon zonder bodem val je als theatermaker snel door de mand. Kinderen zijn allang zijn meest geliefde –want meest kritische– publiek. Flauwekul wordt door een publiek van 3 tot 18 altijd afgestraft.

Immiddels is Rümke aan zijn afscheid bij Theater Artemis begonnen. In het kader daarvan liep afgelopen voorjaar in de industriële ruïne van de Interpharm-fabriek in Den Bosch de voorstelling *De moeder van de mamma van de pappa van de mamma van de pappa... van mijn moeder* (kortweg *De Moeder* geheten), naar een tekst van Paul Pourveur. In Rümkes regie spelen vijf professionele acteurs en dertig figuranten rondom een doorheen de immense ruimte bewegend huis. Hun onderwerp: vijftig jaar Nederlandse geschiedenis –Rümkes leeftijd–, in tweeënhalve uur verteld aan de hand van de belevenissen van negen doorsneegezinnen (vader, moeder, dochter, zoon). Tegen de achtergrond van wederopbouw, watersnood en modern leven (jaren vijftig), liefde en liefdeloosheid (jaren zestig), emancipatie en werkloosheid (jaren zeventig), gebroken gezinnen (jaren tachtig), eenzaamheid (jaren negentig) en het gidsland propvol asielzoekers (begin derde millennium). Het is een typisch Rümke-project geworden. Om te beginnen was het op papier een onmogelijke opgave, want potentieel een geeuwende geschiedenisles die in het theater zoals bekend evenveel kans tot slagen heeft als een sneeuwbal in de hel. Rümke is echter een realist die het onmogelijke *eist*. Daarbij werd hij om te beginnen op weg geholpen door auteur Pourveur, die een oer-moeder als verteller opvoert, gespeeld door een mannelijk acteur

met een ongelofelijke uitstraling: Mathieu Güthschmidt. De oermoeder heet Lucy. Toen archeologen in 1974 een menselijk skelet in de Afrikaanse Gobi-woestijn opgroeven, draaiden ze constant de Beatles-evergreen *Lucy in the Sky with Diamonds*, vandaar. Lucy, de oudste mensachtige ooit gevonden, kijkt in Pourveurs tekst naar de evolutie van de moderne mens tussen 1953 en 2004 en verwondert zich zonder ophouden. Die verwondering betreft voornamelijk de overlevingsdrift van de mens. De overlevingsdrift zelf herkent Lucy weliswaar uit haar eigen oertijd, maar de middelen en omstandigheden van die drift zijn haar volslagen vreemd.

De op zichzelf niet allemaal even opzienbarende tableaux van het polderlandse leven in de voorbije halve eeuw krijgen door het commentaar, het meespelen en het observeren van Lucy een wonderlijke schwing, die de voorstelling beslist boven een theatrale geschiedenisles uittilt. *De Moeder* werd een Grote Vertelling over stuntelen, vallen en opstaan, foute keuzes en vrolijke wendingen. Een epos over het menselijk tekort, verteld op menselijke maat.

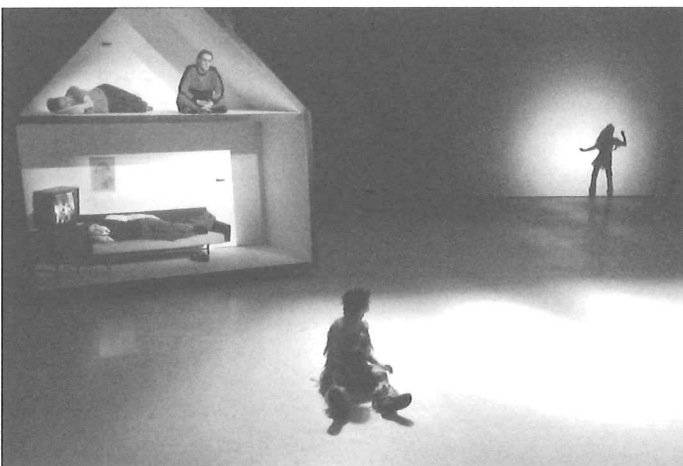
Dit najaar begint Rümke aan het tweede deel van zijn afscheid: Theater Artemis heeft het initiatief genomen voor een samenwerking met vijf andere toneelgezelschappen, die allemaal twee voorstellingen zullen brengen over de Spaanse stad Cordoba in het jaar duizend van onze jaartelling. Waarom? Omdat op die plek in dat jaar joden, moslims en christenen vreedzaam samenleefden.

We gaan aan de onstuitbare energie van theatermaker Rümke nog een hoop plezier beleven.

Loek Zonneveld

DE MOEDER

TEKST Paul Pourveur
REGIE Matthijs Rümke
SPEL Roos Drenth, Mathieu Güthschmidt, Joost Koning, Jorrit Ruijs en Kathenka Woudenberg
DECOR Sanne Danz
KOSTUUMS Arien de Vries
LICHT Gé Wegman
PRODUCTIE Theater Artemis
INLICHTINGEN OVER HET CORDOBA-PROJECT VAN THEATER ARTEMIS C.S.:
00-31-73-6123223, info@artemis.nl, www.artemis.nl

De moeder van de mamma van de pappa van de pappa van de mamma van de pappa... van mijn moeder MATTHIJS RÜMKE/THEATER ARTEMIS Foto Joep Lennarts

DIE SIEL VAN DIE MIER (HET MUZIEK LOD & HET NET)

Geen prutswerk

vleermuizen

What is it like to be a bat? Ondanks het wondere woordje 'vleermuis' laten we de titel van Thomas Nagels kostelijke essay liefst onvertaald. Niet omdat deze zo attractief of funky zou zijn. Wél omdat de curieuze constructie 'like to be' zich niet ongestraft in anderstalige leuzen laat strikken. En laat het nu net die zinsnede zijn die Nagels gedachten onder stoom zet. Deze filosoof – een kei in het uitpluizen van gevoelens, emoties en ander mentaal gehannes – vraagt zich af 'wat het is' om een vleermuis te zijn. Alvorens hij dit doet, nodigt Nagel uit tot een potje doortimmerd denkwerk: willen we geloven dat een mens of dier de omringende wereld 'ervaart', dan moet er zo iets bestaan als een abstract soort 'benul' van wat het is om een mens of dier te zijn. Logica van lange duur, want wie in het vervolg iets kwijt wil over ervaringen, houdt best de complete *condition humaine/animale* binnen handbereik.

Vandaar Nagels vampiristische gedachtenexperiment. Probeer je het leven als theatraal rondfladderende muis maar eens in te beelden: dons op je borst, vleugels onder je oksels, ultrasonore frequenties in je oren en insecten tussen je kiezen. Zo'n imaginair verkleedpartijtje vertelt graag wat het voor *ons* zou wezen om ons te gedragen als een vleermuis. 'But that is not the question,' merkt Nagel fijntjes op. 'I want to know what it is like for a bat to be a bat. Yet if I try to imagine this, I am restricted to the resources of my own mind, and those resources are inadequate to the task.' Naam én

faam waardig slaat hij daarbij de nagel op de kop. Inbeelden dat je ondersteboven dutjes doet, volstaat niet. Ook het menselijke bewustzijn moet 180 graden omgedraaid worden. Kortom, alléén als je het zelf bent, zal je 'weten' wat het is om een vleermuis te zijn.

Genoeg filosofische uitstapjes. De slotsom van Nagels betoog laat raden dat we best twee keer nadenken alvorens de bonte beestenboel rondom ons te beschrijven. Want alle mooie woorden over dieren zijn menselijk, al te menselijk. We keuvelen losjes over een 'leger' mieren, de 'bruidsvlucht' van termieten, de 'dans' van bijen en de 'trektocht' van zwaluwen. Allemaal zonder te begrijpen hoe deze lieve beestjes zélf hun gedrag ervaren. Onze visie op de dierenwereld is slechts een 'alternatieve realiteit', of – iets poëtischer – een 'spiegel van de mensheid'. Sla er de fabels van Aesopus, Fontaine en Disney maar op na.

In een poging om de bestiale realiteit te laten samenvallen met onze visie erop, graaien we er maar wat naast. Is de hond wel zo 'trouw' als we willen geloven? En wat is nu net 'leeuwenmoed'? Of zijn dit alleen maar 'ganzen-domme' vragen? Een antwoord is er beslist niet, want het blijft duimendraaien tot een theorie de mentale kloof tussen mens en dier overbrugt. Best ontvullend. Of, in de ronduit rouwende woorden van Nagel: 'such an understanding may be permanently denied to us by the limits of our nature. And to deny the reality or logical significance of what we can never describe or understand is the crudest form of cognitive dissonance.'